

PAPER DETAILS

TITLE: ÖĞRENCİ OLAYLARINA GENEL BİR BAKIS (1968-1980)

AUTHORS: Aslihan KESKIN

PAGES: 237-262

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/895177>

Makalenin Geliş Tarihi: 01.10.2019
Kabul Tarihi: 05.11.2019
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

ÖĞRENCİ OLAYLARINA GENEL BİR BAKIŞ (1968-1980)

A GENERAL OVERVIEW ON THE STUDENT UPHEAVALS (1968-1980)

Aslıhan KESKİN*

ÖZ

Eğitim hayatının başlıca unsuru olan öğrenciler geleceğin teminatı olarak görülmektedir. Öğrenci olayları 1968 itibariyle dünyada ve Türkiye’de yüzyıla damgasını vuran olaylar zincirine sebep oldu. Daha konforlu bir eğitim hayatı talep eden öğrencilerin Fransa’da başlattığı eylemler işçilerin ve halkın da desteğini alarak adeta bir “*ayaklanma*” haline geldi. Dünyanın farklı coğrafyalarındaki pek çok ülke gibi Türkiye’de de benzer gerekçelerle başlatılan protesto eylemleri üniversitelerde boykot ve işgal hareketlerini beraberinde getirdi. İdeolojik görüş ayrılıklarının siyasi görüşlerin hâkimiyet mücadelesine dönüştürdüğü olaylar, süreç içerisinde sağ-sol çatışmasına dönüşecekti. Türkiye’de özellikle 1960 Askeri Darbesi sonrası demokratik yönetimi yerleştirme çabası bu olayların etkisiyle sekteye uğradı. Siyasetin anarşi hareketlerine dönüşen eylemleri engelleyememesi neticesinde ülkede kaosun hüküm sürdüğü bir süreç yaşandı. Çeşitli girişimlerle önlenmeye çalışılan eylemler siyasetin çözümsüz kalması üzerine 12 Mart 1971’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin “*uyarısı*” ile normalleştirilmeye çalışılsa da olaylar devam edecekti. Siyasi istikrarsızlık hükümetlerin ömürlerinin kısa sürmesine, bu durum ise olayların artarak devam etmesine neden oldu. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’nda uzun süren tartışmalar ve denetleme mekanizmalarının devreye sokulması şiddet eylemlerini önlemekte yetersiz kalacaktı. 1980’e yaklaşılacak dönemde ise siyasi suikastlar, kitlesel kışkırtmalarla durum giderek ağırlaşacaktı. Olaylar 12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin üçüncü kez siyasete müdahale etmesiyle

* Dr., Bu makale, Doç. Dr. İsmail Eyyupoğlu’nun danışmanlığında yürütülen “**Türkiye’de Öğrenci Olayları ve Türk Siyaseti Üzerine Etkileri (1968-1980)**”, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum, 2019” adlı basılmamış doktora tezinden üretilmiştir: aslihankeskin@hotmail.com; ORCID: 0000-0003-0287-3304; **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Aslıhan Keskin, “*Öğrenci Olaylarına Genel Bir Bakış (1968-1980)*”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, VIII, S.2, (2019), s.237-262. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad>)

kısa süre içerisinde sona erdi. Ancak demokrasi bir kez daha sekteye uğradı ve çok sayıda genç öğrenim hayatından mahrum kaldı.

Anahtar Kelimeler: 1968, Öğrenci Olayları, Türkiye, Siyaset.

ABSTRACT

Being the essential elements of the education system, students are considered to be a security of a society's future. The student upheavals, as known to be experienced in every period of history, led to a chain of events leaving a mark in history both in the world and in Turkey. The protests started by the students in France demanding a more comfortable life turned into a "*rebellion*" with the support of the working class and the people. The protests started also in Turkey, like many other countries in different parts of the world, with similar demands and caused boycotts and campus occupations in the universities. The events sparked by the conflicting ideologies led to a power struggle for dominance between different political opinions and were transformed into a fight between the rightist and leftists. Attempts to introduce a democratic management after the 1960 military coup in Turkey, were interrupted by these events. With the political system failing to prevent the anarchic movements, a period of chaos overruled in the country. As a result of the failure on the part of the political system to prevent these events through various methods, the Turkish Armed Forces issued a "*warning*" on March 12, 1971 to normalize the situation, however, the events continued. The political instability led to shorter lifespan for the governments, which in turn led to an ongoing increase in the tension. Long-winded discussions in the National Assembly and the Republican Senate and the introduction of control mechanisms failed to prevent the acts of violence. In the period before 1980, the political assassinations and mass provocations increasingly escalated the situation. The events came to an end within a short time after the intervention of the Turkish Armed Forces for the third time in politics on September 12, 1980. However, democracy has once again been hampered and many young people have been deprived of their chance to receive education.

Keywords: 1968, Student Upheavals, Turkey, Politics.

GİRİŞ

Öğrenci olaylarının varlığı eğitim ve öğretim kurumlarının tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Tarih boyunca dünyada yaşanan öğrenci olayları farklı gerekçelerle meydana gelmiştir. Bunlar içerisinde ekonomik nedenler, demokratik anlayış, sosyal haklar, eğitim sistemleri, kültürel baskılar, hatta yönetim sistemleri yer almaktadır¹.

Üniversite olaylarını meydana getiren temel unsur öğrencilerdir. Burada ise ilk olarak karşımıza öğrencilerin siyasal eğilimleri çıkar. Üniversite öğrencilerinin siyasal önemi iki gerekçe ile açıklanabilir: Bunlardan ilki üniversite öğrencilerinin günümüz siyasal hayatında oynadıkları aktif rol, diğeri ise büyük oranda yakın geleceğin yöneticileri olacak olmalarıdır. Bu aktif rol Türkiye’de uzun zamandır yaşanan olaylara sebebiyet vermiştir. Örneğin XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Dönemi’nde İstanbul’daki medrese öğrencileri siyasal nitelikte talepler de bulunmuşlardı. Bu durum bazı olayların yaşanmasına sebep olmuştu. Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye gibi batı tarzı eğitim kurumlarında eğitim alan öğrenciler, siyasal fikirlerle mezun olmaktaydı. Bunun yanı sıra üniversite gençliğinin üzerinde Cumhuriyet Dönemi ve II. Dünya Savaşı sonrası uygulamaya konulan çok partili siyasal hayatın önemi büyüktür. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ve yöneticilerin millete karşı sorumlu olduğu ilkeler siyasi kültürün temeli haline gelmiştir. Çok partili hayata geçilmesinden sonra ise iktidarın denetlenmesine özerk kurumlar da katılmıştır. Bu kurumların başında üniversite yer alır².

Çok partili hayata geçilmesinden sonra da üniversite gençliği siyasi faaliyetlerde bulunmaya devam etti. Örneğin siyasi iktidarın karar ve uygulamalarını protesto ediyorlar ya da bir siyasi partiye üye oluyorlardı. Bu kapsamda üniversite öğrencilerinin siyasal bir güç olduğunun en önemli kanıtı olarak 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ne sebep olan protesto eylemleri gösterilebilir. 1960 Askeri Darbesi’nden sonra da Türkiye genelinde önem kazanan yabancı sermaye, petrol ve bağımsız dış politika gibi konuların takipçisi

¹ Feryat Bulut, “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, XI, S.23, (2011), s.145; Ahmet Taner Kışlalı’ya göre öğrenci hareketleri ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan biri “İsyan niteliğinde olmayan, siyasal rejimle bütünleşmiş öğrenci hareketleri”, diğeri ise “Şiddete dayalı, isyan niteliğindeki öğrenci hareketleri”dir. İkinci tür hareketler de kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır: Bunlardan ilki “toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri”, diğeri “siyasal rejime karşı toplumdaki bazı güçlerle dayanışma halindeki öğrenci hareketleri” ve son olarak “üniversiteye ve toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri”dir. (Ahmet Taner Kışlalı, **Öğrenci Ayaklanmaları**, İstanbul, 1974, s.97).

² Özer Ozankaya, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara, 1966, s.4.

olan üniversite gençliği, ilerleyen süreçte de siyasal bir güç olma durumunu devam ettirdi³.

Yukarıda da belirtildiği gibi 1960 Askeri Darbesi'nin gerçekleşmesi ve sonraki süreçte dikkat çeken en önemli özellik, bazen Hükümetleri zor duruma düşürebilecek şekilde eylem yapan öğrencilerin bir “güç” olarak algılanması olmuştur. Bu duruma gerekçe olan önemli unsurlar arasında öğrencilerin gruplaşmasında iktidar ve muhalefet partileri etrafında odaklanmasının ötesinde; düzeni destekleyenlerin sağ, düzen karşıtlarının ise sol olarak şekillendiği 1960'lı yıllarda, sosyalistlerin Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) kurarak seçimlere katılmaları ve bu partiye bağlı öğrencilerin kurduğu Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun (FKF) kurulması sayılabilir. Zira bu gelişmeler çok geniş öğrenci kitlelerinin “siyasallaşması”nı beraberinde getirecekti⁴. Çünkü 1965'te kurulan FKF üniversite gençliğinin sosyalizme yönelmesinde etkili olacaktı⁵.

A- DÜNYADA 1968

1968'in Mayıs'ı bütün dünya için yeni bir başlangıcın habercisi oldu. Bu başlangıcın temeli sosyal ve kültürel unsurlara dayanıyordu. Dönemin rahatsızlıklarının başında insan unsurunun ihmal edilmesi ve tüketim toplumunun özendirilmesi geliyordu. Gençlik bu duruma tepki göstermeye başladı⁶.

Süreç içerisinde gelişmeler farklılıklar göstermekteydi. Ancak temelde var olan dünya düzenin otoriter yapısıyla ilgili olarak dünyanın değişik coğrafyalarında tepkili bir öğrenci kuşağının doğmasına sebep olacaktı. O dönemin iletişim imkânları günümüzle kıyaslanamayacak kadar kısıtlı olmasına rağmen gençler birbirleri hakkında bilgi toplayabilmekte ve yaşananlardan etkilenmekteydi. Bunu dünyanın farklı ülkelerinde yaşanan öğrenci olaylarından anlamaktayız. Zira Japonya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD), Fransa'dan Latin Amerika'ya kadar her ülkede farklı gerekçelerle öğrenciler harekete geçmişler artık kendilerini eylemleri ile ifade etmeye başlamışlardı.

68 bir gençlik hareketiydi. Gençlerin öne sürdüğü istekler ve gençlerin sorunları var olan sistemin derinliklerine uzanan kökleri vardı. Gençlerin öncelikli talebi

³ Ö. Ozankaya, *Üniversite Öğrencilerinin...*, s.4-5.

⁴ *Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980*, (Yay. Haz.: Sina Akşin Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan), IV, İstanbul, 2013, s.59-260.

⁵ Tanıl Bora, *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul, 2017, s.655.

⁶ *Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları*, s. 9.

üniversitelerde demokratik bir eğitimdi. Ancak süreç içerisinde bu istek kurulu düzene karşı radikal bir karşı duruşa ve isyana dönüştü⁷.

Öğrenci olayları bu şartlar içerisinde 1968’de Paris’te Sorbonne Üniversitesi’nin işgali ile başladı. Temelleri Napolyon döneminde atılmış olan Fransız üniversite sistemi merkeziyetçi bir yapıdaydı. Fakülte programları ile sınav sistemi eğitim bakanlığı tarafından oluşturulmaktaydı. Bu yapı fazla kuralcı ve yaratıcılıktan uzak bir nitelikteydi. 1968’e gelindiğinde ise öğrenciler çağın gereği olan sorgulayıcı ve “tartışmaya açık” bir eğitim sistemi istediklerini dile getirmeye başlamıştı. Bunun yanı sıra öğrenciler üniversite yönetimine katılmak istemekteydi. Çünkü ancak böylece demokratik eğitimin şartları yerine getirilebilirdi. Öğrencilerin amacı bu demokratik eğitim sisteminin uygulanmasını sağlamaktı. Ayrıca öğrencilerin en önemli kaygıları arasında öğrenimlerini tamamladıktan sonra aldıkları eğitimle ilgili bir iş bulabilmek yer alıyordu⁸.

Fransa’da 68 baharında başlayan öğrenci eylemleri oldukça kısa bir süre içerisinde sendikaların, işçilerin ve bazı siyasi partilerin de desteğini aldı. Adeta bir “*devrim dalgası*” haline geldi. Avrupa ülkelerinin yanı sıra ABD, Venezüella, Arjantin, Uruguay, Brezilya, Japonya ve daha birçok ülkede boykot, işgal, grev gibi eylemler başladı. Devletler bu eylemlere güvenlik güçleri aracılığıyla baskı uygulama, öğrencileri tutuklama ve üniversiteleri kapatma gibi uygulamalarla cevap verdi. Gençlik kendi ülkesinde değişim talep ediyordu. Eylemleri “*sol*” nitelikte olan gençliğe, işçi örgütleri de destek veriyordu. Batı ülkelerinin gençleri daha “*yaşanır bir dünya*” ve insanların kardeşliğini istiyordu. Bu doğrultuda Asya ve Afrika’da yaşanan bağımsızlık mücadelelerine destek veriyordu. Gençlerin eylemlerine Vietnam Savaşı’nın lideri Ho Şi Minh, Ernesto Che Guavera, Martin Luther King gibi lider kişilikler ilham kaynağı olmaktaydı. Ekonomik açıdan biraz daha iyi durumda olan genç kesim daha özgür ve savaşın olmadığı bir dünya talep ederken, emekçi sınıf gençleri ise eşitlik ve daha fazla sosyal hak istemekteydi. Çünkü emperyalizme ve kapitalist sisteme olan karşıtlık, ABD’nin saldırgan tutumu ve Vietnam Savaşı ile daha da perçinlenmişti. Araştıran, okuyan ve sorgulayan bir kuşağın varlığı, özgürlük, eğitim ve sosyal alanlarda reformlar gibi demokratik değişim istekleri tüm bu eylemlerin gerekçesi idi. Sosyal eşitsizliklerin

⁷ Mehmet Serdar “68”, **Sözcükler**, S.73, (Mayıs-Haziran 2018/3), s.79.

⁸ “1955’te Fransa’da 155.000 üniversite öğrencisi varken 1968’de bu rakam 600.000’e ulaşmıştı. Üniversite öğrencilerinin 1928-1938 arasında % 16.5 iken 1938-1948 arasında % 71’e, 1958-1968 arasında %244’e çıkmıştı. Ne üniversitenin olanakları ne de toplumdaki iş olanakları aynı ölçüde artmıştı. Öğrencilerin geleceklerinin maddi ve manevi bakımdan garantili olduğu okulların genellikle olayların dışında kalışı dikkati çekiyordu”. (A. T. Kışlalı, **Öğrenci Ayaklanmaları**, s.42).

ortadan kaldırılması ve işsizliğin önlenmesi gibi talepler öğrencilerin başlıca beklentileri arasında yer almaktaydı⁹.

Dünya tarihi 1968’de yeni bir döneme tanıklık etti. Üniversite öğrencileri tarafından Fransa’da başlatılan eylemler, düşünsel altyapısı ile gençliğe yeni ilhamlar verdi. Avrupa’da başlayan olaylar kısa sürede beklenmedik hızla yayıldı ve çok sayıda siyasi otoritenin gündemini uzun süre meşgul etti. Türkiye de dünyada yaşananlardan bağımsız kalmadı. Farklı sebepler gerekçe gösterilerek üniversitelerde protesto gösterileri yapılmaya başlandı. Ancak gündemde yer tutanlar; demokratik talepler, eğitim şartlarının iyileştirilmesi ve tamamen ulusal kaygılar idi.

B- TÜRKİYE’DE 1968 ÖĞRENCİ OLAYLARININ BAŞLAMASI VE GELİŞİMİ

Türkiye’de 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan sorunlar yaşanmaktaydı. Öğrenciler kendilerince ülke problemlerine çözüm yolları aramaya başlamıştı. Bunu da benimsedikleri ideolojiye göre şekillendirmekteydiler. Sağ ve sol nitelikli örgütlenmeler artmıştı. Solda yer alan öğrencilerin amacı önce devrimle sosyalizmi gerçekleştirmekti. Sağ kesim ise kendilerince Türk milliyetçiliğini temel alarak ülke sorunlarına çözüm getirmeyi hedeflemişti. Bu bağlamda sol ile mücadeleye girmekten geri durmayacaktı¹⁰.

Türkiye’de de dünyada olduğu gibi öğrenci hareketlerinin yoğun olarak meydana geldiği yıl 1968 oldu. Toplumun özellikle üniversite gençliğinin duyarlılık gösterdiği konuların başında irtica söylemi, komünizm tehlikesi ve emperyalizm karşıtlığı gelmekteydi.

Bu kapsamda yapılan eylemlerin temelini protesto gösterileri ve mitingler oluşturmaktaydı. Türkiye’de 68 eylemleri etkisindeki üniversite olaylarının ilki 10 Haziran 1968’de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde (DTCF) meydana geldi¹¹. Öğrenciler reform talep ediyordu ve bu yüzden derslerle sınavları boykot etti. Ardından fakülteyi işgal eden öğrenciler yönetmeliklerin ilkel olduğunu, bu eylemleriyle Türkiye’deki tüm üniversite gençliğine DTCF bahçesini “devrimci

⁹ Rıza Gerçek, **Türkiye Aydınlanmasında Üniversite Kapısı**, İstanbul, 2017, s.94-95.

¹⁰ Serdar Köse, **Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2010, s. 73; Sol gençlik hareketlerinin militanlaşmaya evrilmesinin temelinde antikomünist şiddetin paramiliter bir niteliğe dönüşmesinin etkisi yadsınamaz. Ancak devrim stratejisinin ve isteğinin de bu durumu meydana getiren baskın unsur olduğu söylenebilir. (T. Bora, **Cereyanlar...**, s.656).

¹¹ **Milliyet**, 11 Haziran 1968.

hareketler için mücadele alanı olarak tahsis ettiklerini” belirtti¹². 10 Haziran 1968’de Ankara’da başlayan olaylar ilerleyen günlerde İstanbul’a ve başka illerdeki üniversitelere de yayıldı. Zira sonraki yıllarda politik olmayan bu söylemin yerini aşırı uçlara ait söylemler ve sloganlar alacaktı.

Yaşananların siyasete de yansıma söz konusu idi. Millet Meclisinde Başbakan Süleyman Demirel’in yanı sıra iktidar ve muhalefet milletvekillerinin uzun süren konuşmaları ve ayrıntılı tartışmalar yaşanmaktaydı¹³. Cumhuriyet Senatosu’nda da olayların geniş çaplı değerlendirmeleri yapılmıyordu¹⁴.

Üniversitelerde eğitim şartlarından memnuniyetsizlik gerekçesiyle başlatılan eylemler ilerleyen günlerde öğrenci çatışmalarını beraberinde getirdi. Boykotlar dolayısıyla kavgalar yaşanmaya başladı. Yönetim kademelerinin çabalarına rağmen sonuçsuz kalan boykot ve işgalleri sonlandırma çalışmaları ve olayların şiddet içermeye başlaması, konunun Milli Güvenlik Kurulu’nca (MGK) ele alınmasına sebep oldu¹⁵.

Öğrencilerin eğitim sistemindeki memnuniyetsizlikleri dolayısıyla başlayan olaylar, ABD 6. Filosu’nun 1968 Temmuz’unda Türkiye’yi ziyaret etmesiyle farklı bir boyuta taşındı. Emperyalizmin temsilcisi olarak algılanan ve sol öğrenci gruplarınca Türkiye’nin tam bağımsızlığına aykırı görülen bu ziyaret dolayısıyla yapılan protesto gösterileri güvenlik güçlerinin operasyonuna sebep oldu. Bu operasyonlar sırasında yaralanan Vedat Demircioğlu isimli öğrenci hayatını kaybetti¹⁶. Öğrenciler, arkadaşlarının ölmesi üzerine hükümet yetkililerini istifaya çağırdı. Sorumlu olarak İçişleri Bakanı görülüyordu. Olaylar Millet Meclisine yansıdı, hatta Birlik Partisi Ankara Milletvekili Hüseyin Balan tarafından olay dolayısıyla kusurlu olduğu gerekçesiyle İçişleri Bakanı hakkında gensoru önergesi verdi¹⁷.

Haziran 1968’de başlayan öğrenci eylemleri Ekim ayı geldiğinde yeniden tırmanışa geçti. Yaz tatilinin ardından açılan üniversitelerde boykotlar dolayısıyla eğitime başlanamadı¹⁸. Ankara ve İstanbul’daki üniversitelerde reform isteği gerekçesiyle

¹² Ali Yıldırım, **FKF Dev-Genç Tarihi 1965-1971**, İstanbul, 2008, s.185; Ankara Üniversitesi DTCF’de başlayan olaylar hızla diğer fakültelere yayıldı. Hukuk Fakültesi işgal edildi. Hukuk Fakültesi Boykot Komitesi tarafından Cumhurbaşkanlığı’na bir rapor gönderildi. İçeriğinde eylemlerin ideolojik olmadığı vurgulanarak şikâyet edilen uygulamalar ve çözüm önerileri yer almaktaydı. (**Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Arşivi (CCSA)**, Y.N.:5/4-21 F.N.:4984-13-18).

¹³ **Milliyet**, 14 Haziran 1968.

¹⁴ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)**, XLVII, s.64-65.

¹⁵ **Milliyet**, 16 Haziran 1968.

¹⁶ Engin Höke, **68’den 78’e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar**, İstanbul, 2006, s.54-57.

¹⁷ **MMTD**, 2/XXVIII, s.790-808.

¹⁸ **Milliyet**, 2 Ekim 1968.

eylemler yapılmaktaydı¹⁹. Bu süreçte pek çok kişi ve kurum tarafından Cumhurbaşkanlığı makamına üniversite olaylarının sebepleri, eğitim sistemindeki sorunlar ve çözüm önerileri hakkında raporlar gönderilmişti. Konuyu tarihsel gelişimi ve ayrıntılarıyla ele alan raporların bazılarında siyasi ve ideolojik tehlikelere de dikkat çekilmekteydi²⁰.

Bu gelişmeler çerçevesinde girilen 1969 yılı da benzer olaylara sahne olacaktı. Ocak ayında ABD Büyükelçisi Robert Commer'in Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ziyareti sırasında aracı yakıldı²¹. Şubat ayında ise ABD 6. Filosu'nun Türkiye'yi yeniden ziyaret etmesi üzerine tekrar protesto gösterileri düzenlendi. Vedat Demircioğlu isimli öğrencinin bir önceki ziyaretinde yaşanan olaylarda hayatını kaybetmesi, filonun bu kez daha büyük tepkiyle karşılanmasına sebep oldu. Öğrenciler daha filo gelmeden protesto eylemlerine başladı²². Hatta İstanbul Üniversitesi'nde yaptıkları forumun ardından bir grup genç, Beyazıt Yangın Kulesi'ne Vedat Demircioğlu'nun resminin bulunduğu flama astı. Ancak bu, bazı basın yayın organlarında "*komünistler kırmızı bayrak çekti*" şeklinde yansıtıldı²³. Bundan birkaç gün sonra 16 Şubat 1969'da Beyazıt'tan Taksim'e yapılacak olan "*Emperyalizm ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü*" adı altında bir gösteri düzenlendi. Bu süreçte başka bir grup; Beyazıt, Fındıklı, Dolmabahçe camilerinde toplu namaz çağrısı yaptı. Namazın ardından Taksim'e çıkan grup ile yürüyüş ve miting düzenleyen grup arasında taşlı sopalı çatışma çıktı. İki kişi öldü ve yüzden fazla kişi yaralandı. Meclis'te ve kamuoyunda uzun süren tartışmalara konu olan bu olay, tarihte "*Kanlı Pazar*" olarak anılmaya başlandı²⁴.

Nisan ayı geldiğinde üniversitelerde boykot ve işgal eylemleri tekrar başladı. Ankara Üniversitesi'nde başlayan olaylar kısa süre içerisinde diğer üniversitelere yayıldı²⁵. 7 Nisan 1969'da yaptıkları forumda işgal kararı alan ODTÜ öğrencilerinin amacı yönetimde söz sahibi olmaktı²⁶. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ise boykot yanlısı ile karşıtı öğrenciler arasında çatışma yaşandı, yaralananlar oldu ve okul binası zarar gördü. Olaylar üzerine eğitime ara verildi. ODTÜ işgali kapsamında tüm

¹⁹ **Milliyet**, 5 Ekim 1968.

²⁰ **CCSA**, Y.N.:5/8-11, F.N.:9630-1-5; **CCSA**, Y.N.:5/7-13, F.N.:9057-2-14.

²¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, III**, (Yay. Haz. Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), III, İstanbul, 2005, s.221.

²² Esat Korkmaz, **Kafa Tutan Günler 68 Güncesi**, İstanbul, 1992, s.168; **Milliyet**, 11 Şubat 1969.

²³ E. Korkmaz, **Kafa Tutan Günler...**, s.168.

²⁴ E. Höke, **68'den 78'e Sancılı Yıllar...**, s.51.

²⁵ Alpay Kabacalı, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1992, s.226.

²⁶ **Milliyet**, 9 Nisan 1969.

üniversitelerde meydana gelen olaylar 16 Nisan 1969'da Millet Meclisi'nde yapılan oturumda gündem dışı konuşmalara sebep oldu²⁷.

Gençlik eylemleri 1969'un yaz aylarında yeni bir boyut kazandı. Haziran ayında üniversite reform tasarısının sonuca ulaştırılmaksızın Meclisin tatile girmesi ilgili çevrelerde tepkilere sebep oldu. İstanbul ve Ankara'da bulunan üniversitelerdeki bazı akademisyenler idari görevlerden istifa etti. İstanbul Üniversitesi'nden bir grup öğrenci de fakülteleri işgal etti. Akademik gerekçelerle başlayan eylemler ABD karşıtlığına dönüştü. Eylemler diğer illere de sıçradı. Güvenlik güçlerinin müdahalesiyle bastırılmaya çalışılan olaylar sınavların ertelenmesine üniversitenin kapatılmasına sebep oldu²⁸. Bir süre ara verilen eğitim tekrar açılan üniversitelerde yine yaşanan olaylar dolayısıyla başlayamadı. 10 Haziran 1969'da ise son yılların en büyük çatışması yaşandı. Beyazıt Meydanı'ndan harekete geçen öğrenciler Sultanahmet'e kadar yürüdü. Artık eylemlerinin “*siyasi nitelik taşıyacağını*” açıkladı. Beyazıt'a dönen öğrenciler polisle çatıştı. Çok sayıda kişi yaralandı²⁹. İstanbul Üniversitesi'nde eğitime yeniden ara verildi ve sınavların Eylül'e ertelendiği açıklandı³⁰. Üniversite senatosu tarafından yayınlanan bildiride ise “*halka dönük üniversite*” söylemini kullanan grupların amaçlarının “*Marksist-Leninist*” öğretim sistemini üniversiteye getirmek olduğu belirtildi³¹. Başbakan Süleyman Demirel ise yaptığı açıklamada olayların gençlik hareketi olmaktan çıktığı değerlendirmesinde bulundu³².

Bu dönem Deniz Gezmiş başta olmak üzere sol görüşlü bir grup öğrenci Filistin'e giderek silahlı eğitim almaya gitti. Filistin'deki kampta dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen pek çok genç vardı. Burada hayal ettikleri devrimi gerçekleştirmek için hem teorik hem de pratik eğitim aldılar³³. “*Komando*” kamplarında ise yaz aylarında benzer içerikte eğitim alan ülkücü gençlerin de varlığı, aslında yaşanan ve yaşanacak olayların ne kadar büyük boyutta olacağının ve çatışmaların ülkeyi kaos ortamına götüreceğinin işaretlerini vermekteydi.

İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin 23 Eylül 1969'da yapılan kongresine katılmak üzere Ankara'dan gelen ODTÜ öğrenci Taylan Özgür, hakkında arama kararı

²⁷ MMTD, 2/XXXV, s.679-686.

²⁸ A. Yıldırım, **FKF Dev-Genç...**, s.306.

²⁹ **Tercüman**, 11 Haziran 1969.

³⁰ **Günaydın**, 11 Haziran 1969.

³¹ A. Kabacalı, **Türkiye'de...**, s.227.

³² **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1969.

³³ Soner Yalçın, “*Filistin'in Devrimci Türk Fedailer*”, **Sözcü**, 3 Ağustos 2014; Hukuk Fakültesi'nden atılan Deniz Gezmiş hakkında verilen bu karar ile sol gençliğin eylemlerinde şiddete daha fazla yer vermesine gerekçe olarak sunuldu. (Aydın Çubukçu, **Bizim** 68, İstanbul, 1998, s.93-96).

bulunduğu gerekçesiyle polis tarafından yakalanmıştı. Polisin elinden kaçmaya çalışınca arkasından ateş edildi. Vurulan öğrenci hayatını kaybetti. Taylan Özgür'ün ölmesi yeni olayları ve tartışmaları beraberinde getirdi³⁴.

1969'un son aylarında ölümle sonuçlanan şiddet eylemleri tırmanışa geçti. 9 Aralık 1969'da İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'nde (DMMA) sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında çıkan çatışmada Mehmet Büyüksevinç isimli öğrenci öldü³⁵. 14 Aralık'ta ise Battal Mehetoğlu isimli öğrenci öldü³⁶. Bu ölümler üzerine 16 Aralık'ta Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bünyesindeki bir grup subay tarafından bir bildiri yayınlandı. “69 Subay Bildirisi” olarak anılan yazıda gençlerin “Bağımsız Türkiye” istedikleri için öldürüldükleri ileri sürülmekteydi. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç konu hakkında yaptığı açıklamada TSK'nın hiçbir “aşırı cereyanı” destekleyemeyeceğini vurguladı. Bu nedenle bildiriye imza atan personel hakkında da soruşturma başlatıldığını söyledi³⁷. İki öğrencinin öldüğü İstanbul DMMA'da 20 Aralık'ta güvenlik güçleri tarafından arama yapıldı. Binada çok sayıda mühimmat silah ve molotof kokteyli bulundu³⁸. Akademide eğitime süresiz ara verildi. Siyasetin gündemine oturan konu hakkında İçişleri Bakanı Haldun Menteşe tarafından yapılan açıklamada eğitim kurumlarının “silah deposu” haline getirildiğini, yasadışı eylemlerin radikal gruplar tarafından gerçekleştirildiğini belirtti³⁹.

Olaylar siyasi bir özellik kazanmıştı ama eğitim sorunlarıyla ilgili eylemler de yapıliyordu. Bunlardan biri öğrenci pasolarıyla ilgili olarak Ankara'da 5 Ocak 1970'te yapıldı. Ankara Belediyesi'nin indirimli öğrenci pasolarını öğrenci derneklerinin vermesine dair yapılan anlaşmayı bozması üzerine öğrenciler tarafından otobüslere el konuldu⁴⁰. Öğrenci kuruluşları ile belediye arasında yapılan görüşme neticesinde belediye yetkilileri tarafından kararın yürürlükten kaldırılacağı açıklandı⁴¹.

Öğrenci hareketleri 1970 yılında da sürüp gitti. Devrimci gençlik örgütleri bu süreçte sosyalist mücadeleyi yürüten aktif militanlar olarak görülmekteydi. Bu kapsamda işçi-köylü işbirliği yapmak suretiyle sosyalizmi geniş kitlelere anlatmak ve sosyalizme geçilmesi amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlemekteydi. Bunlardan biri de Ocak ayında

³⁴ Günaydın, 24 Eylül 1969.

³⁵ Milliyet, 9 Aralık 1969.

³⁶ Milliyet, 15 Aralık 1969.

³⁷ Milliyet, 18 Aralık 1969.

³⁸ Tercüman, 21 Aralık 1969.

³⁹ Milliyet, 21 Aralık 1969.

⁴⁰ Demet Lüküslü, Türkiye'nin 68'i Bir Kuşağın Sosyolojik Analizi, Ankara, 2015, s.127.

⁴¹ H. Çetinkaya, Sancılı Yıllar..., s.93.

Akhisar’da Dev-Genç ve Akhisar Tütün Ekicileri Sendikası’nın ortak düzenlediği “*Tütün Sömürüsünü Protesto*” mitingiydi⁴². Devrimci öğrencilerin bir diğer etkinliği ise Çanakkale Savaşı’nın yıldönümü dolayısıyla 16 Mart 1970’te ilan ettikleri “*Bağımsızlık Haftası*” idi⁴³. Hafta boyunca yapılan konuşmalarda ve bildirilerde dile getirilen önemli husus “*halk iktidarı*” isteğiydi⁴⁴.

Üniversite eylemleri MGK gündeminde yer aldı. 28 Mart 1970’te yayınlanan bildiri ile yaşananların üniversite özerkliğine aykırı olduğu ve eğitim-öğretim özgürlüğünün zedelendiği belirtildi. Önceleri kanun çerçevesinde yapılan gösterilerin silahlı çatışmalara dönüştüğü, bu durumun artık gençlik hareketi olmaktan çıktığı vurgulandı⁴⁵. Dev-Genç ise MGK’ya cevap niteliğinde bir bildiri yayınladı. Polisin tutumunun eleştirildiği bildiride devrimci hareketin anarşi olarak nitelendirilmesinin haksızlık olduğu ileri sürüldü. Tüm engellemelere rağmen mücadelelerinin devam edeceği belirtildi⁴⁶.

22 Mayıs 1970’te ise Mustafa Kuseyri isimli Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Basın Yayın Yüksek Okulu Talebe cemiyeti odasında ölü olarak bulundu. Bu olay bazı gazetelerde ölen öğrencinin sol görüşlü olduğu için sağ görüşlü kişilerce öldürüldüğünü yazdı⁴⁷. Dev-Genç’e ait yayın organı olan “*İleri*” dergisinde ise olay “22 Mayıs 1970 günü akşamı Amerikan emperyalizminin işbirlikçilerinin kurşunları Dev-Genç üyesi kardeşimiz Mustafa Kuseyri’yi öldürdü. Hainler daha sonra olay yerinden kaçtılar” ifadeleriyle anlatılmıştı⁴⁸.

15-16 Haziran 1970’te ise Sendikalar Kanunu’nda yapılmak istenen değişikliği protesto etmek amacıyla işçiler yürüyüşe geçti. Eyleme sol görüşlü öğrenci kuruluşları destek vermekteydi. Gösteriler sırasında çatışmalar yaşandı, olayların büyümesi ve yayılması üzerine sıkıyönetim ilan edildi⁴⁹.

⁴² A. Kabacalı, **Türkiye’de...**, s.230.

⁴³ **Milliyet**, 17 Mart 1970.

⁴⁴ **Ant**, VII, S.169.

⁴⁵ **Milliyet**, 23 Mart 1970.

⁴⁶ A. Yıldırım, **FKF Dev-Genç Tarihi...**, s.507.

⁴⁷ **Türkiye Gerçekleri ve Terörizm** (Başbakanlığın Emri ile Bakanlıklar Arası Bir Kurul Tarafından Hazırlanmıştır), Ankara, 1973, s.146.

⁴⁸ Mustafa Kuseyri’nin öldürülmesinin ardındaki gerçek bir yıl kadar sonra ortaya çıkacaktı. 9 Haziran 1971’de Nejat Arun isimli yine bir Dev-Gençli tarafından öldürüldüğü ortaya çıktı.(**CSTD/XIX**, s.51). Nejat Arun mahkemede Mustafa Kuseyri’yi tabancayla oynarken kazaen vurduğunu söylemişti. (Oğuzhan Cengiz, **Alpaslan Türkeş**, İstanbul, 2015, s.282).

⁴⁹ A. Kabacalı, **Türkiyede...**, s.232; Eylemler kapsamında İzmit-İstanbul karayolu işçilerce kapatıldı. Kadıköy’de araçlar ateşe verildi, biri polis iki işçi öldü ve çok sayıda kişi yaralandı. (**Cumhuriyet**, 17 Haziran 1970); Adalet Partisi Senato Üyesi Lütfi Tokoğlu’nun Adalet Partisi Grubu adına 5 Şubat 1975’te Cumhuriyet Senatosu’nda yaptığı konuşmada; TİP’e bağlı Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)’in işçileri tahrik ederek eyleme geçirdiğini, işçilerin arasına katılan Dev-Gençlilerin protesto

Üniversitelerde ölümlü olaylar da devam etmekteydi. 23 Kasım 1970'te Erkek Teknik Öğretmen Okulu yurdunda Dursun Önkuzu isimli öğrenci dövüldükten sonra pencereden atılarak öldürüldü⁵⁰. Anti-komünist öğrenci örgütlerinden birine mensup olan Dursun Önkuzu'nun, solcular tarafından önce işkenceye maruz bırakıldığı, bileklerinin kesildikten sonra da pencereden atıldığı belirlendi⁵¹.

Bugünlerde olaylar şiddet içermeye devam etse de, öğrencilerin talepleri doğrultusunda bazı gelişmeler de oluyordu. Hacettepe Üniversitesi'nde üniversite konseyinde asistan ve öğrencilerin de bulunacağı açıklandı. Haber 24 Kasım 1970'te "Milliyet" gazetesinde yer aldı. Buna göre; Hacettepe Üniversitesi'nde Anayasa'ya rağmen öğrenci ve asistanların eşit oy hakkıyla yönetime katılmalarına karar verildi. Bu durum Türkiye'de bir ilkti. "Süper demokratik sistem" olarak nitelenen uygulama sayesinde işgal ve boykotların temel nedeni olan öğrencilerin oy hakkıyla yönetime katılma isteği yerine gelmiş olacaktı⁵².

Ancak eğitim sistemiyle olan sorunlar dolayısıyla başlayıp şiddet olaylarına dönüşen gelişmeler devam etti. Şiddet olaylarının önlenmesi için de bazı girişimlerde bulunulmaktaydı. Bunlardan biri de "silahsızlanma" kararıydı. Dev-Genç, Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu (SDDF) ve Ülkü Ocakları'nın Ankara Gazeteciler Cemiyeti'nin organize ettiği açık oturumda gençlik olayları tartışıldı. Üç örgüt de birbirlerine karşı güvensiz olduklarını dile getirse de ortak kararlarının silahsızlanma olduğunu belirtti⁵³. 20 Aralık 1970'te ise SDDF'nin düzenlediği "silah bırak" haftasının başladığı ilan edildi. Öğrenci dernekleri, sendikalar ve daha pek çok kuruluşa haftaya destek olunması için çağrıda bulunuldu⁵⁴. Çok sayıda dernekten çağrıya olumlu yanıt geldi. Ancak Dev-Genç İstanbul Bölge Yürütme Kurulu Üyesi tarafından 21 Aralık'ta yapılan basın toplantısında etkinliğe katılmayacakları açıklandı. Gerekçelerini ise karşıt görüşteki kişilere olan güvensizlikleri olarak belirttiler. Bu yüzden kendilerini savunmak adına silah bırakmayacaklarını dile getirdiler⁵⁵. Üniversite Asistanları Sendikası İstanbul Şubesi tarafından 26 Aralık'ta yayınlanan bildiri ile ise kampanyanın sunulma biçiminin

mitingi olarak başlayan olayları tahrik ettiğini, adeta proleter ihtilali haline döndürüldüğünü söyledi. 15-16 Haziran 1970'de yaşanan olayların bir ihtilal provası olduğu, rejime yönelik bu olayların bazı gruplarca sağ-sol çatışması ile kamufle edilmek istendiği değerlendirilmesinde bulundu. (CSTD/XIX, s.49-50).

⁵⁰ **Milliyet**, 24 Kasım 1970.

⁵¹ **Türkiye Gerçekleri ve...**, s.155.

⁵² **Milliyet**, 24 Kasım 1970.

⁵³ **Milliyet**, 4 Aralık 1970.

⁵⁴ **Milliyet**, 20 Aralık 1970.

⁵⁵ **Milliyet**, 22 Aralık 1970; Kampanya hakkında sol kesimin değerlendirmeleri devrimcilerin etkisiz hale getirilmek istendiği, halkın güçlenen mücadelesinin gözlerden kaçırmaya çalışmak çabası olarak görüldüğü yönündeydi. (**Milliyet**, 23 Aralık 1970).

şiddet eylemlerinin gerçek sorumlularını örtme amacı taşıdığı ileri sürülmekteydi. Kampanyanın “göstermelik” olduğu belirtilmekteydi⁵⁶.

Üniversitelerde yaşanan olaylar hakkında hazırlanan raporlardan biri de Hacettepe Üniversitesi’ne aitti. Üniversite yönetimi tarafından gittikçe artan öğrenci olaylarının geldiği aşamayı tartışmak ve önerilerde bulunmak amacıyla 28 Aralık 1970’te hazırlanan belge Cumhurbaşkanlığı’na gönderilmişti⁵⁷. 30 Aralık 1970’te ise Ege Üniversitesi öğretim üyeleri bir bildiri ile öğrenci olayları hakkında görüşlerini açıkladı. Yaşananlar hakkında “*üniversitelerde aşırı uçların silahlı çatışması değil egemen güçlerin devrimcilere silahlı saldırısı vardır. Bu silahlı saldırılarla egemen güçler kendi çıkarlarına karşı olan devrimci güçleri yok etmek ve üniversite ile halkımız arasındaki bağları koparmak amacını gütmektedirler*” değerlendirmesinde bulunulmaktaydı⁵⁸.

Olayların sebeplerini araştırmak ve çözüm önerileri sunmak amacıyla bir girişim de Milli Eğitim Bakanlığı’ndan geldi. 2 Ocak 1971’de Başbakanlığa sunulan tasarılarından biri üniversite reformuyla ilgili olan “*üniversiteler arası ortak ilkeler kanun tasarısı*” idi. Buna göre olay çıkaran öğrenci geçici ya da kalıcı olarak üniversiteden uzaklaştırılabilecekti. Yükseköğretim kurumlarında daimi olarak güvenlik kuvveti verilmesi öngörüldü⁵⁹. Diğer tasarı ise üniversitelerde öğrenimi kısıtlayan olayları önlemek amacıyla hazırlanan “*yükseköğretim kurumlarında çalışma güveni ve özgürlüğü*” ile ilgiliydi. Bu tasarı ile asistan ve öğrenciler fakülte organlarının seçimlerine katılmak hakkı kazanacaktı⁶⁰.

İstanbul Üniversitesi Senatosu tarafından görevlendirilen bir komisyon tarafından da öğrenci olaylarının niteliği ve olaylara çözüm önerileriyle ilgili bir rapor hazırlandı. “*Öğrenci Hareketlerin Bilimsel Yönden Araştırılması*” isimli çalışmada 1876’dan beri yaşanan öğrenci olaylarının özetleri yer almaktaydı. Gençlik hareketleri “*Üniversite Reformu İle İlgili Hareketler, Memleket Sorunları İle İlgili Hareketler*” ve “*İdeolojik Eylemler*” olarak üç başlık altında incelenmişti. Raporda vurgulanan önemli bir husus hızlı sosyo-kültürel değişikliklerin meydana getirdiği ortamın bazı sağ ve sol ideolojiler tarafından istismar edildiği idi⁶¹.

⁵⁶ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-68-69.

⁵⁷ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-66.

⁵⁸ CCSA, Y.N.:5/6-23 F.N.:7958-70.

⁵⁹ Milliyet, 3 Ocak 1971.

⁶⁰ Milliyet, 3 Ocak 1971.

⁶¹ Cumhuriyet, 5 Ocak 1971.

Üniversite olayları 4 Ocak 1971’de Karma Bütçe Komisyonu görüşmelerinde gündeme geldi. Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversite bütçeleri hakkında sunulan raporlarda öğrenci olaylarının yabancı ülkeler tarafından yönetildiği ileri sürüldü. İşgal ve boykotlara katılan öğrencilerin burslarının kesilmesi ve yurtlardan çıkarılması istendi. “Başlangıçta masum isteklerle ortaya çıkan öğrenci hareketleri maalesef memleketimizi, rejimi ve eğitim çalışmalarını tehlikeye sokacak duruma gelmiştir...” ifadeleriyle durumun ciddiyetine vurgu yapıldı⁶². 6 Ocak’taki görüşmelerde ise üniversite rektörleri görüşlerini dile getirdi. Ortak kanaat olayların önlenmesinin üniversite yönetimlerini aşan hale geldiği idi⁶³.

11 Ocak 1971’de Eğitimci Burhan Göksele’in “Günümüzün Gençlik Sorunlarının Millî Eğitim Açısından İncelenmesi” adıyla bir rapor hazırlandı. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a gönderilen ve öğrenci olaylarının geniş kapsamlı değerlendirilmesinin yer aldığı rapor 1968’de Fransa’da başlayan ve Türkiye’de benzer şekilde meydana gelen olayların sebepleri ve bunları önlemeye yönelik çözüm önerileri yer almaktaydı⁶⁴.

C- RADİKALLEŞEN SOL HAREKET, 12 MART MUHTIRASI VE DEVAM EDEN TERÖR EYLEMLERİ

Tüm bu çözüm önerilerine rağmen durulmayan olaylar, 1970’ten itibaren bazı sol görüşlü gruplar devrimin gerçekleşmesindeki tek çıkar yolun “silahlı propaganda” ve “gerilla mücadelesi” olduğu kararını almaları ile yeni bir boyuta taşındı. Bu kapsamda Deniz Gezmiş liderliğinde kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) ve Mahir Çayan önderliğinde kurulan Türkiye Halkı Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) bu amaçla eylemlerde bulunan yapıları⁶⁵. Devrimci gençliğin militarize edilmesinde etkin rol oynayan bu örgütler, TİP çatısı altında siyaset yapabilen ve isteklerini dile getirebilen gençliğin, TİP’in artık sorunlarına çözüm üretemediğini ve bazı söylemlerini yetersiz bulmasıyla girişilen silahlı mücadelenin temsilcileri oldu⁶⁶.

THKO’nun ilk eylemi İş Bankası Emek Şubesi’nin silahlı soygunuydu. 11 Ocak 1971’de yapılan soygunda bankadan 124.000 TL çalındı⁶⁷. Failler Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan ve Alpaslan Özdoğan’ın ODTÜ’de saklandığı bilgisi

⁶² Cumhuriyet, 5 Ocak 1971.

⁶³ Milliyet, 7 Ocak 1971.

⁶⁴ CCSA, Y.N.:5/7-27 F.N.:9383-1-13.

⁶⁵ Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, İstanbul, 2016, s.370-371.

⁶⁶ Aydın Çubukçu, **Bizim’68**, İstanbul, 1998, s.99-111.

⁶⁷ Cumhuriyet, 12 Ocak 1971

üzerine ODTÜ’de derslere ara verildi. Yurtlarda ve üniversite genelinde zanlıların bulunması için aramalar yapıldı⁶⁸.

12 Şubat 1971’de Ankara’da Ziraat Bankası Küçükkesat Şubesi soyuldu. Bu kez eylemciler Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) üyesiydi. Ancak soygun Deniz Gezmiş ve arkadaşlarına mal edildi. 15 Şubat’ta ise yine Ankara’da Balgat ABD üssünde görevli bir asker kaçırıldı ancak sonra serbest bırakıldı. Üniversitelerde olaylar da devam ediyordu. Önü alınamayan olaylar dolayısıyla İstanbul ve Hacettepe Üniversiteleri kapatıldı. 4 Mart’ta Ankara Gölbaşı’ndaki ABD üssünde görevli dört asker THKO tarafından kaçırıldı. Eylemciler yayınladıkları bildiri ile “*silahlı kurtuluş savaşı*” başlattıklarını ilan etti. Eylemciler 400 bin dolar fidye istiyordu. Ayrıca cezaevlerinde bulunan bütün “*devrimcilerin*” serbest bırakılması ve bildirilerinin TRT’den okunması diğer talepleriydi⁶⁹. Kaçırılan askerler üç gün sonra serbest bırakıldı. Ancak bu süreçte zanlıların bulunması için yapılan çalışmalar kapsamında ODTÜ’de arama yapılması öğrencilerin tepkisiyle karşılandı. Çıkan çatışmada üç kişi öldü⁷⁰.

Yaşanan tüm bu olaylar, giderek anarşi ve terörün ülkeye hâkim hale gelmesi askeri müdahaleyi beraberinde getirdi. Muhtıra 12 Mart 1971’de saat:13.00’te tüm radyolardan okundu. Başbakan Süleyman Demirel istifa etti⁷¹. TSK, Meclis üzerinde yetkilere sahip olan Milli Güvenlik Konseyi ve “*tarafsız*” bir kişinin kurduğu Hükümet aracılığıyla yönetimi sağlayacaktı⁷². Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kocaeli Milletvekili Nihat Erim Hükümet kurmakla görevlendirildi⁷³.

Muhtıranın verilmesi olayları tamamen engelleyemedi. Pek çok üniversite kapalıydı, Ankara ve İstanbul’da kritik noktalar güvenlik önlemleriyle koruma altındaydı ancak yine de bankalar soyuluyor, bazı zengin çocukları kaçırılıyor ve fidye isteniyordu. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) tarafından Bakanlar Kurulu’na uzunca bir brifing verilerek durumu özetledi: “*aşırı sağ ve aşırı sol eylem hazırlığı içerisindeydi. Acilen önlem alınması gerekiyordu. Anayasa değiştirilmeli ve sıkıyönetim ilan edilmeliydi*”. Çok geçmeden on bir ilde sıkıyönetim ilan edildi⁷⁴.

⁶⁸ Hüseyin Turhan, **Unutmak İhanettir Deniz Gezmiş**, İstanbul, 2013, s.97; **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1971.

⁶⁹ **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, VII, İstanbul, 1988, s.2165.

⁷⁰ Mehmet Ali Birand, v.d., **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, Ankara, 2008, s.232.

⁷¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, III, s.262.

⁷² Kemal H. Karpat, **Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul, 2010, s.294-295.

⁷³ **Erim Hükümetlerinin 1 Yılı (07.04.1971-07.04.1972)**, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1972, s.7.

⁷⁴ M. A. Birand v.d., **12 Mart...**, s.271; Sıkıyönetim kararında olayların artık yalnızca kamu düzenini bozan ve kamu güvenliğini tehlikeye sokan nitelikte olmayıp ideolojik gerekçelerle devlete, ülke bütünlüğüne ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma niteliği taşıdığı anlaşıldığı belirtilmişti. (**Resmî Gazete**, 27.04.1971, S.13820, s.1); (**Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 030.18.01.02.264.26.12)

Ancak olaylar devam etti. 17 Mayıs 1971’de Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom kaçırıldı⁷⁵. 23 Mayıs’ta Mahir Çayan Başkonsolosu öldürdü⁷⁶. Ardından arkadaşlarıyla birlikte bir başka bir eve gizlenmek için girmek isterken fark edildiler. Polisle yaşadıkları çatışmanın ardından bir eve zorla girerek evdeki küçük bir kızı rehin aldılar. Üç gün süren rehine krizi yapılan operasyonla sona erdirildi. Zanlılardan Hüseyin Cevahir öldürüldü, Mahir Çayan ise yaralı olarak ele geçirildi. Rehin alınan Sibel Erkan kurtarıldı⁷⁷.

Tutuklanan THKP-C üyesi Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz ile THKO üyesi Cihan Alptekin ile Ömer Ayna İstanbul Maltepe Askeri Cezaevi’nden 29 Kasım 1971’de kaçtı⁷⁸. THKO ile işbirliği yaparak Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarını önlemek adına eylem düzenlemeyi kararlaştırdılar⁷⁹. Bu kapsamda 27 Mart 1972’de Ordu Ünye’de bulunan NATO üssünde görevli üç teknisyeni kaçırdılar. 30 Mart’ta Tokat Niksar Kızıldere’de saklandıkları eve yapılan operasyonda Mahir Çayan ve beraberindeki on kişi ölü olarak ele geçirildi. Çatışmada kaçırılan İngiliz teknisyenler de öldü⁸⁰.

Pek çok eylemde isimleri geçen Deniz Gezmiş, Hüseyin İnancık Yusuf Aslan hakkında idam cezası istenmesiyle ilgili süreç uzun tartışmalar ve yapılan girişimlere rağmen 6 Mayıs 1972’de idamların infaz edilmesiyle sona erdi⁸¹.

12 Mart Muhtırası’ndan sonraki ilk seçim 14 Ekim 1973’te yapıldı ve CHP seçimin galibi oldu. Uzun süren Hükümet kurma çalışmaları 14 Ocak 1974’te CHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyon Hükümeti’nin kurulmasıyla tamamlandı⁸². 1974 boyunca ülke genelinde öğrenci olayları meydana gelmeye devam etti. 15 Temmuz’da ise Kıbrıs’ta Yunanistan’a bağlı güçlerin mevcut Hükümet’e el koydu⁸³. 20 Temmuz’da ise Türkiye Ada’ya harekât düzenledi⁸⁴. Kıbrıs krizinin ardından Hükümet krizi yaşandı. Başbakan Bülent Ecevit koalisyon ortakları arasında yaşanan anlaşmazlığı gerekçe sunarak istifa etti⁸⁵. Uzun süre Hükümet kurulamadı. Bu süreçte yaşanan öğrenci olayları

⁷⁵ **Sosyalizm Ve Toplumsal...**, VII, s.2181.

⁷⁶ Turhan Feyizoğlu, **Mahir, On’ların Öyküsü**, İstanbul, 2007, s.403.

⁷⁷ **Türkiye Gerçekleri ve...**, s.71.

⁷⁸ Hikmet Çiçek, **Devrimci Portreler 68’in 50. Yılı**, s.188.

⁷⁹ **Türkiye Gerçekleri...**, s.73.

⁸⁰ Hüseyin Turhan, **Unutmak İhanettir Deniz Gezmiş**, İstanbul, 2013, s.75-76.

⁸¹ **Hürriyet**, 6 Mayıs 1972.

⁸² **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, III, s.320-342.

⁸³ **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1974.

⁸⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, III, s.346-347..

⁸⁵ **Milliyet**, 17 Eylül 1974.

23 Ocak 1975'te Vatan Mimarlık ve Mühendislik Okulu'nda meydana gelen karşıt görüşlü öğrenci kavgasında Kerim Yaman öldürüldü⁸⁶.

31 Mart'ta Adalet Partisi (AP) , MSP, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında imzalanan protokolle Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti kuruldu⁸⁷. Türkiye'nin pek çok yerinde eğitim kurumlarında çatışmaların yaşanması, eğitime ara verilmesi gibi sorunlar devam etmesi üzerine Kıbrıs Harekâtı kapsamında ilan edilen sıkıyönetimin 26 Nisan'dan itibaren Ankara, Adana, İstanbul ve İçel'de bir ay uzatılmasına karar verildi. Zira MGK'da öğrenci olayları ele alınmış, devletin temel nizamının yıkılmasını amaçlayan hareketlerin varlığına vurgu yapılmıştı⁸⁸.

Başbakan Süleyman Demirel 1 Mayıs 1975'te on üç üniversite rektörü ile bir toplantı yaptı. Siyasi iktidar olaylara çözüm aramaktaydı. Üniversite yönetimleri de aynı şekilde sorunların çözüme kavuşmasını istemekteydi⁸⁹. Yeni öğretim yılının açılışı 3 Kasım'da yapıldı. Aynı gün İstanbul ve Ankara'da üniversite ve yüksekokullarda öğrenciler arasında çatışmalar yaşandı. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yaşanan çatışmada Alpaslan Gümüş isimli öğrenci vurularak öldürüldü⁹⁰. Ülkücü olduğu belirtilen öğrencinin ölümü yeni olaylara sebep oldu. Ölüm üzerine başlatılan boykot sonrası çıkan çatışmada yaralanalar oldu.⁹¹ İstanbul Teknik Üniversitesi'nde (İTÜ) 5 Kasım'da yaşanan karşıt görüşlü öğrenci çatışmasında bir başka ülkücü öğrenci Yaşar Özcivlez öldü⁹². 21 Kasım'da ise yine ülkücü olduğu belirtilen İsmail Tıgılı İstanbul Üniversitesi'nde çıkan çatışmada öldü. Şiddet eylemlerinin neredeyse tüm eğitim kurumlarına hakim olduğu bu ortamda üniversitelerle ilgili bir ilk ODTÜ'de gerçekleştirildi. Öğrencilerin günlük sorunlarıyla ilgilenmek ve bazı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Öğrenci Dekanlığı kurulduğu açıklandı⁹³.

İstanbul Şişli Meydanı'nda sol görüşlü iki öğrenciye 1 Aralık 1975'te yapılan saldırıda iki öğrenci de öldü. Olaylar hakkında İTÜ Senatosu tarafından 6 Aralık 1975'te bir bildiri yayınlandı ve bu bildiri Cumhurbaşkanlığı'na gönderildi. Senato'nun öğretim yılı başlangıcından beri meydana gelen olayları değerlendirdiği bildiri ile alınan kararlar kurumlar ve kamuoyuyla paylaşıldı⁹⁴.

⁸⁶ **Milliyet**, 24 Ocak 1975.

⁸⁷ **Cumhuriyet**, 1 Nisan 1975.

⁸⁸ **Milliyet**, 27 Nisan 1975.

⁸⁹ **Milliyet**, 2 Mayıs 1975.

⁹⁰ **Milliyet**, 4 Kasım 1975.

⁹¹ **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1975.

⁹² Hakkı Öznur, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar ve Mücadeleler**, II, Ankara, 2008, s.401.

⁹³ **Milliyet**, 22 Kasım 1975.

⁹⁴ **Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Arşivi (CFKA)**, Y.N.:6/7-21, F.N.:4403-1.

1976'ya girildiğinde bu kez önceki dönemde yoğun saldırıya uğrayan ülkücü “komandoların” eylemleri gündeme gelmeye başladı. 3 Ocak'ta ODTÜ'de sınava giden otobüsler sağ görüşlü öğrenciler tarafından durduruldu. Silahlı çatışma çıktı ve yaralananlar oldu⁹⁵. 5 Ocak'ta Kadıköy'deki Atatürk Eğitim Enstitüsü “komandolar” tarafından işgal edildi. Eğitime ara verildi⁹⁶. Ankara DMMA 6 Ocak'ta “komando” olduğu ileri sürülen öğrencilerce işgal edildi⁹⁷. Burada da eğitime ara verildi. Hacettepe Üniversitesi'nde ise Şükrü Bulut isimli öğrenci fakülte girişinde tabancayla yaralandı⁹⁸. Şükrü Bulut 7 Ocak'ta öldü. Cenaze töreninde ölümden MC Hükümeti'nin sorumlu olduğu ileri sürüldü. Dersler boykot edildi⁹⁹. 8 Ocak'ta yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında olaylar ele alındı¹⁰⁰. Aynı gün Cumhuriyet Senatosu görüşmelerinde de gündem dışı konuşmaların konusu anarşi olayları oldu¹⁰¹. Konu ile ilgili olarak Senato Araştırması istendi. Önergede olayların faillerin bulunamadığına, üniversitelerde öğrenim özgürlüğü ve can güvenliğinin kalmadığından bahsedilmekteydi¹⁰².

Olaylar yoğun olarak devam etmekteydi ve Başbakan Süleyman Demirel gerekirse sıkıyönetim ilanı ile üniversitelere “*el konulabileceği*” beyanında bulundu¹⁰³. CHP ve Demokratik Parti liderleri bu duruma sert tepki gösterdi. MC Hükümeti muhalefet tarafından yetersizlikle suçlanıyor, olayların “*kardeş kavgası*” haline geldiği belirtiliyordu¹⁰⁴.

Zaman ilerledikçe ölümlü olaylar da artmaktaydı. 8 Nisan 1976'da Ankara'da üç öğrenci öldürüldü. Ölenlerden biri Cumhuriyet Senatosu üyesi Muzaffer Yurdakuler'in oğlu Hakan Yurdakuler isimli öğrenciydi¹⁰⁵. Olayı protesto etmek isteyen gruplar yeni olayların çıkmasına sebep oldu. Bu olaylarda da iki öğrenci daha öldü. Ankara DMMA, Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde eğitime ara verildi.¹⁰⁶

Üniversite olayları hakkında rapor düzenleyen bir başka kurum da Ankara Üniversitesi oldu. Rektör Tahsin Özgüç tarafından 9 Nisan 1976'da Cumhurbaşkanı Fahri

⁹⁵ **Cumhuriyet**, 4 Ocak 1976.

⁹⁶ **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1976.

⁹⁷ **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1976.

⁹⁸ **Milliyet**, 7 Ocak 1976.

⁹⁹ **Cumhuriyet**, 7 Ocak 1976.

¹⁰⁰ **Milliyet**, 9 Ocak 1976.

¹⁰¹ **CSTD**, XXIV, s.436.

¹⁰² **Milliyet**, 9 Ocak 1976.

¹⁰³ **Milliyet**, 10 Ocak 1976.

¹⁰⁴ **Cumhuriyet**, 11 Ocak 1976.

¹⁰⁵ **Milliyet**, 9 Nisan 1976.

¹⁰⁶ **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1976.

Korutürk'e sunulan raporda eğitim özgürlüğü ve can güvenliği tehlikesine vurgu yapılmakta tüm bunlara yönelik olarak planlanan çözüm önerileri yer almaktaydı¹⁰⁷.

1976'da şiddet olayları artık gündelik yaşamın bir parçası haline gelmişti. Yüze yakın ölümlü olayda yaklaşık iki yüz on kişi öldü. 1977'ye girildiğinde olaylar ve ölümler artarak devam etti. Artık can güvenliğinin tamamen ortadan kalktığı bir ortam hâkimdi. 1977 milletvekili genel seçimlerinin yapılmasından sonra kurulan II.MC Hükümeti'nin güvensizlik oyu ile düşürüleceği bir yıl olacaktı. Bunda bir türlü önlenemeyen öğrenci olayları ve şiddet eylemleri etkisi vardı¹⁰⁸.

Ülke gündeminin ilk sırasında can güvenliği sorunu yer alıyordu. Millet Meclisi Bütçe Komisyonu'nunda Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin görüşülmesinde altı üniversite rektörü de hazır bulundu. Siyasetçiler arasında var olan anlaşmazlıkların bir kenara bırakılarak gerekli önlemlerin alınması, üniversite yönetimlerinin disiplin işlemleriyle bu tür olaylarla baş etmekte yetersiz kaldığı, olayların artık devlet meselesi haline geldiği bu yüzden sorunun kökten çözülmesi gerektiği vurgulandı¹⁰⁹.

11 Ocak 1977'de çeşitli sol derneklerin yöneticileriyle yapılan röportajlarda öne çıkan konu, olayların sorumlusu olarak MC Hükümeti'nin gösterilmesi oldu¹¹⁰. 16 Ocak 1977'de İTÜ öğrencisi Aytekin Taşçı öldürüldü. Bunun üzerine olaylar büyüdü. Polisin müdahalesiyle yatıştırılmaya çalışılan olay sonrası yurtlarda yapılan aramalarda yasaklı yayınlar ele geçirildi çok sayıda öğrenci gözaltına alındı¹¹¹. Ankara Üniversitesi senatosu tarafından Süleyman Demirel'e bir "*muhtıra*" verildi. 21 Ocak'ta basında yer alan haberde üniversitelere hâkim olan sağ-sol çatışmalarına, eylemlere ve alınması gereken önlemlere değinilmekteydi¹¹².

Şiddet eylemlerinin çözümü için siyasilerden bir öneri de anarşi olaylarına karışan on sekiz yaşını doldurmuş olan kız ve erkek herkesin askere alınması için kanun teklifi sunulmasıydı. 24 Ocak'ta sunulan teklife göre kanunun yürürlüğe girmesinden iki yıl öncesini de kapsaması söz konusuydu¹¹³. Ancak girişimlere rağmen devam eden olaylardan biri de 25 Ocak'ta yaşandı. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin iki öğrencisi öldürüldü¹¹⁴. 17 Mart'ta ise Uşak'ta çıkan öğrenci çatışmasında sol görüşlü Haydar

¹⁰⁷ CFKA, Y.N.:6/7-22, F.N.:4451-1-6

¹⁰⁸ Cumhuriyet Ansiklopedisi, III, s.399.

¹⁰⁹ Milliyet, 6 Ocak 1977.

¹¹⁰ Vatan, 11 Ocak 1977.

¹¹¹ Milliyet, 17 Ocak 1977.

¹¹² Cumhuriyet, 21 Ocak 1977.

¹¹³ Milliyet, 25 Ocak 1977.

¹¹⁴ Milliyet, 26 Ocak 1977.

Öztürk öldü¹¹⁵. 4 Nisan'da ise Şişli Siyasal bilimler Yüksekokulu'nun sol görüşlü öğrenci Kemal Karaca öldürüldü¹¹⁶. 1977'nin Mart ve Nisan ayında on yedi kişi şiddet olaylarında öldü, yaklaşık üç yüz elli kişi de yaralandı. Bu süreçte gündeme erken seçim tartışmaları gelmişti. Zira bazı siyasi partiler erken seçimi olayların önlenmesine yönelik çözüm olarak görmekteydi¹¹⁷. Bu kapsamda alınan karar gereği 5 Haziran 1977'de erken seçim yapılacaktı¹¹⁸.

1 Mayıs 1977'de ise son dönemin en büyük şiddet olaylarından biri yaşandı. 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları sırasında yaşanan olaylarda otuzdan fazla kişi öldü. İddialara göre kalabalığın üzerine ateş açılmış ve sonrasında çıkan izdihamdan dolayısıyla bu ölümler gerçekleşmişti¹¹⁹. Yaşananların "*provokasyon*" olduğu değerlendirmeleri yapılmaktaydı.

5 Haziran 1977'de yapılan seçimlerin ardından Bülent Ecevit tarafından kurulan Hükümet'in güvenoyu alamaması sonucu Süleyman Demirel tarafından 21 Temmuz'da II. MC Hükümeti kuruldu¹²⁰. Ancak devrimci kuruluşlardan Hükümet'e tepki vardı. Bu kapsamda 2 Ağustos 1977'de yirmi dört kuruluş tarafından II. MC'ye karşı mücadelede eylem birliği yapılacağına dair açıklama geldi¹²¹.

Her kurulan Hükümet'in anarşi olaylarını kısa süre içerisinde sonlandıracağını açıklamasına rağmen II. MC Hükümeti döneminde de en önemli iç politika olayları şiddet eylemlerinin devam etmesi oldu. MC Hükümetleri döneminde pek çok siyasi cinayet işlenmişti. I. MC Hükümeti döneminde 237, II. MC Hükümeti döneminde ise 117 ölü ve çok sayıda yaralı olduğu basında yer almıştı¹²².

II. MC Hükümeti 31 Aralık 1977'de verilen gensoru önergesiyle düşürüldü. 5 Ocak 1978'de Bülent Ecevit tarafından Hükümet kuruldu¹²³. Ancak şiddet olaylarının sonu gelmedi. 16 Mart 1978'de öğrencilere yönelik büyük bir terör eylemi gerçekleşti. İstanbul Üniversitesi'nden çıkan kalabalık bir grup öğrencinin üzerine bomba atıldı ardından ateş açıldı. Olayda yedi öğrenci öldü. Yüzden fazla kişi yaralandı. İstanbul Üniversitesi bu olay sonrasında süresiz olarak kapatıldı¹²⁴.

¹¹⁵ **Milliyet**, 18 Mart 1977.

¹¹⁶ **Cumhuriyet**, 5 Nisan 1977.

¹¹⁷ **Milliyet**, 5 Nisan 1977; Erken seçim kararı 5 Nisan'da Resmi Gazete'de yayınlandı. (**Resmi Gazete**, 5 Nisan 1977, S.15900, s.1).

¹¹⁸ **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**, İstanbul, 2014, s.280.

¹¹⁹ **1960'tan Günümüze...**, s.280-281.

¹²⁰ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu** (Çev.Yavuz Alogan), İstanbul, 1995, s.202.

¹²¹ **Milliyet**, 3 Ağustos 1977.

¹²² Fuat Uçar, **Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri**, Ankara, 2015, s. 380.

¹²³ **1960'tan Günümüze...**, s.286.

¹²⁴ **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, III, s.450.

Kitlesel terör eylemlerinin yanı sıra 1978 siyasi suikastlerin ardı ardına gerçekleştiği bir yıl oldu. 24 Mart'ta Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz kendisine yönelik yapılan silahlı saldırıda hayatını kaybetti¹²⁵. 18 Nisan'da Malatya Bağımsız Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu kendisine gönderilen bombalı paketin patlaması sonucu yanındakilerle birlikte öldü¹²⁶. 11 Temmuz'da Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Bedrettin Cömert suikaste kurban gitti¹²⁷.

Siyasi suikast eylemlerini provokatif kitlesel eylemler takip etti. 3 Eylül 1978'de Sivas'ta karşıt görüşlü kişiler arasında yaşanan kavga mezhep çatışmasına dönüştü. Alevilere yönelik saldırı haline dönüşen olaylarda dokuz kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı¹²⁸. 9 Ekim'de ise Ankara Bahçelievler'de yedi TİP'li öğrenci öldürüldü. 20 Ekim'de ise İTÜ Elektrik Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu öldürüldü¹²⁹. Yaşananlar terör eylemleri muhalefetin sıkıyönetim ilanındaki ısrarını gündeme getirdi. Kahramanmaraş'ta 22 Aralık'ta başlayıp birkaç gün süren olaylarda yüzden fazla ölü vardı ve yaklaşık bin civarında kişi yaralanmıştı. Bunun üzerine on üç ilde sıkıyönetim ilan edildi¹³⁰.

Bir suikast girişimi de 1 Şubat'ta "Milliyet" gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi'ye yönelik yapıldı. İstanbul'da silahlı saldırıya uğrayan Abdi İpekçi öldü¹³¹. 6 Şubat'ta ise İstanbul Eski Siyasi Şube Müdürü Ilgız Aykutlu silahlı saldırıda öldürüldü. 19 Kasım 1979'da MHP İl Yönetim Kurulu Üyesi İlhan Darendelioğlu öldürüldü. 16 Ekim'de Başbakan Bülent Ecevit istifa etti. Siyasi bunalım suikastlarla artıyordu. 20 Kasım'da ise bir başka akademisyen Prof. Dr. Ümit Yaşar Doğanay öldürüldü. Birkaç gün sonra Süleyman Demirel tarafından kurulan Azınlık Hükümeti güvenoyu aldı. Ancak siyasi cinayetler 7 Aralık'ta İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi Cavit Orhan Tütengil'in öldürülmesiyle devam etti¹³².

Ülkede ekonomi de kötü durumdaydı. TSK 27 Aralık 1979'da Cumhurbaşkanı'na açık bir mektup gönderdi. Ülkenin anarşi ortamından acilen çıkarılması gerektiği vurgulanan bildiri adeta 12 Eylül'ün habercisi oldu. 1980'de yaşanan on binden fazla

¹²⁵ **Milliyet**, 25 Mart 1978.

¹²⁶ **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1978.

¹²⁷ **Cumhuriyet**, 12 Temmuz 1978.

¹²⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, III, s.456

¹²⁹ Tolga Uslubaş, **Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmişten Günümüze Türkiye**, İstanbul, 2013, s.272.

¹³⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, (Yay. Haz.: Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya v.d.), II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s.625; Melih Pekdemir, **Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim**, İstanbul, 2014, s.182.

¹³¹ **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, III, s.479.

¹³² T. Uslubaş, **Kronolojik Türkiye Tarihi...**, s.274-276.

terör olayında iki binden fazla insan hayatını kaybetmişti. Bu süreçte de siyasi suikastlar devam etti. MHP genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak, Eski Başbakan Nihat Erim ve DİSK Eski Başkanı Kemal Türkler öldürülen tanınmış kişilerdi. 6 Nisan 1980’de görev süresi biten Fahri Korutürk’ün yerine yeni Cumhurbaşkanı seçilemiyordu. Anarşi eylemleri on dokuz ilde sıkıyönetim uygulanıyor olmasına rağmen bitmedi. Ortam böyle iken 12 Eylül 1980’de TRT’den Orgeneral Kenan Evren’in imzasıyla yayınlanan Milli Güvenlik Konseyi’nin bir numaralı bildirisi okundu. Siyasi ve ekonomik istikrarsızlık 27 Mayıs 1960’tan sonra bir kez daha TSK tarafından yönetime el konulmasıyla sonuçlandı. Bütün ülkede sıkıyönetim ilan edildi. Tüm siyasi partiler kapatıldı. 12 Eylül’den sonra kurulan sıkıyönetim mahkemeleri yaklaşık elli kişinin idamını infaz etti. 6 Kasım 1982’de yeni hazırlanan anayasa referandumu %93’lük oranla kabul edildi. Kenan Evren de aynı referandum ile Cumhurbaşkanı seçildi¹³³.

¹³³ T. Uslubaş, **Kronolojik Türkiye Tarihi...**, s.278-281.

SONUÇ

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra Türkiye'de demokratik yönetime dönüş sürecinde, darbede etkisi yadsınamaz olan öğrenciler 1968'de dünya ile eşzamanlı olarak Türkiye'de daha özgür ve modern şartlarda eğitim talebiyle harekete geçti. Masum birtakım taleplerle başlayan öğrenci olayları süreç içerisinde siyasi akımların silahlı eylemlerle giriştikleri güç mücadelesi şiddetin hakim olduğu, terör olaylarının gündelik yaşamın bir parçası haline geldiği bir duruma dönüştü. Aslında öğrenci olaylarının yeni başladığı dönemde gerek söylemler gerekse öğrencilerin talepleri toplumdan destek görmüştü. Zira daha iyi bir eğitim ortamının sağlanması her kesimin desteklediği bir durumdu. Ancak bu süreçte hâkim olan siyasi görüş ayrılıkları körüklendi. Öğrencilerin aşırı sol ve sağ akımlardan uzaklaştırmaya yönelik alınan önlemler, öğrenciler tarafından kendilerine yapılan baskı ve özgürlüklerinin kısıtlanmaya çalışılması olarak algılanmaktaydı. Ancak yine de pek çok kişi, kurum ve kuruluş tarafından üniversitelerde yaşanan olayların çözüme kavuşturulması adına raporlar hazırlanıyor durum tespiti yapılarak devletin üst kademesine ulaştırılıyordu. Ülke yönetiminde yaşanan ekonomik ve siyasi krizler de olayları perçinliyordu.

Can güvenliğinin neredeyse kalmadığı, öğrenim faaliyetlerinin sürdürülemediği, kaosun hâkim olduğu bu ortamda siyasilerin de tutumları öğrencilerin ve vatandaşların tepkisiyle karşılanıyordu. Demokratik taleplerle başlatılan eylemlerin şiddet hareketleriyle devam ettiği bu anarşi ortamına son vermek amacıyla TSK tarafından siyasete verilen muhtıra da olayları sonlandırmada yetersiz kaldı. Zaman içerisinde öğrenci hareketi olarak başlayan olaylar şiddet ve terör eylemlerine hatta kitlesel provokasyonlara ve siyasi suikastlara dönüşmüştü. Hemen her gün onlarca kişi ölüyor, sayısız insan yaralanıyor, kritik görevlerde bulunanlara ve tanınmış kişilere yönelik suikastlarla ülkede anarşinin hüküm sürdüğü bir ortam yaşanıyordu. Bu süreçte binlerce genç eğitimlerini tamamlayamadı, birçoğu hayatını kaybetti. İçinde bulunulan bu güvensiz ortam TSK tarafından yapılan ikinci askeri darbe ile sonlandı.

KAYNAKÇA

1- Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Arşivi

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk Arşivi

2- Resmi Yayın ve Tutanaklar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Erim Hükümetlerinin 1 Yılı (07.04.1971-07.04.1972), Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1972.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Resmi Gazete

Türkiye Gerçekleri ve Terörizm (Başbakanlığın Emri ile Bakanlıklar Arası Bir Kurul Tarafından Hazırlanmıştır), Ankara, 1973.

3- Gazeteler

Cumhuriyet

Günaydın

Hürriyet

Hürriyet, Dünyayı Değiştiren Olaylar, 1968 Olayları.

Milliyet

Tercüman

Vatan

4- Ansiklopediler

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980, III, (Yay. Haz. Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay, Mete Tunçay), III, İstanbul, 2005.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, VII, İstanbul, 1988.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, II, (Yay. Haz.: Durmuş Yalçın, Yaşar Akbıyık, Yücel Özkaya v.d.), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980, (Yay. Haz.:Sina Akşin Cemil Koçak, Hikmet Özdemir, Korkut Boratav, Selahattin Hilav, Murat Katoğlu, Ayla Ödekan), IV, İstanbul, 2013.

5- Kitaplar

1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, İstanbul, 2014.

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu** (Çev.Yavuz Alogan), İstanbul, 1995.

BİRAND, Mehmet Ali v.d, **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, Ankara, 2008.

BORA, Tanıl, **Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler**, İstanbul, 2017.

CENGİZ, Oğuzhan, **Alpaslan Türkeş**, İstanbul, 2015.

ÇİÇEK, Hikmet, **Devrimci Portreler 68'in 50. Yılı**, İstanbul, 2018.

ÇUBUKÇU, Aydın, **Bizim 68**, İstanbul, 1998.

FEYİZOĞLU, Turhan, **Mahir, On'ların Öyküsü**, İstanbul, 2007.

GERÇEK, Rıza, **Türkiye Aydınlanmasında Üniversite Kapısı**, İstanbul, 2017.

HÖKE, Engin,, **68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar**, İstanbul.

KABACALI, Alpay, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1992.

KARPAT, Kemal H., **Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset**, İstanbul, 2010.

KIŞLALI, Ahmet Taner, **Öğrenci Ayaklanmaları**, İstanbul, 1974.

KORKMAZ, Esat, **Kafa Tutan Günler 68 Güncesi**, İstanbul, 1992.

LÜKÜSLÜ, Demet, **Türkiye'nin 68'i Bir Kuşağın Sosyolojik Analizi**, Ankara, 2015.

OZANKAYA, Özer, **Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri**, Ankara, 1966.

ÖZNUR, Hakkı, **Ülkücü Hareket Teşkilatlar ve Mücadeleler**, II, Ankara, 2008.

PEKDEMİR, Melih, **Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim**, İstanbul, 2014.

TURHAN, Hüseyin, **Unutmak İhanettir Deniz Gezmiş**, İstanbul, 2013.

TURHAN, Hüseyin, **Unutmak İhanettir Deniz Gezmiş**, İstanbul, 2013.

UÇAR, Fuat, **Türk Siyasi Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri**, Ankara, 2015.

USLUBAŞ, Tolga, **Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmişten Günümüze Türkiye**, İstanbul, 2013.

YILDIRIM, Ali, **FKF Dev-Genç Tarihi 1965-1971**, İstanbul, 2008.

ZÜCHER, Eric Jan, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, İstanbul, 2016.

6- Lisansüstü Tezler

KÖSE, Serdar, **Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhtırası**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2010.

7- Makaleler

BULUT, Feryat, “68 Kuşığı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşığına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, XI, S.23, (2011), s.143-169.

SERDAR, Mehmet “68”, **Sözcükler**, S.73, (Mayıs-Haziran 2018/3), s.78-81.